

Литвин Я.А.
студентка

Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

TAX REGULATIONS OF FOREIGN INVESTMENTS

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено особливостям оподаткування іноземних інвестицій в Україні. Досліджено сучасні тенденції інвестиційної активності за основними країнами-інвесторами в регіональному та галузевому розрізах. Проаналізовано динаміку податкових надходжень в Україні протягом 2013–2015 рр. З'ясовано вплив податкової політики на інвестиційний процес в Україні.

Ключові слова: іноземні інвестиції, інвестиційна активність, державне регулювання інвестицій, податок, податкове регулювання інвестицій.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена особенностям налогообложения иностранных инвестиций в Украине. Исследованы современные тенденции инвестиционной активности по основным странам-инвесторам в региональном и отраслевом разрезе. Проанализирована динамика налоговых поступлений в Украину в течение 2013–2015 гг. Выяснено влияние налоговой политики на инвестиционный процесс в Украине.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, инвестиционная активность, государственное регулирование инвестиций, налог, налоговое регулирование инвестиций.

ANNOTATION

The article is devoted to the taxation features of foreign investments in Ukraine. Contemporary trends of the investment development are detected relatively to the countries as investors in regional and industry-based sections. Tax revenues and their dynamics within 2013–2015 in Ukraine are analyzed. The influence of the fiscal policy on the investment processes in Ukraine is cleared up herein too.

Keywords: foreign investments, investment activities, tax public regulation, tax, and tax regulation of investments.

Постановка проблеми. В умовах ринкового трансформування економіки України дуже гострою є потреба в залученні значних іноземних інвестицій. Для більшості країн ефективно використаний іноземний капітал стає ключовим фактором їх розвитку. За останні декілька місяців в Україні сформувався малосприятливий інвестиційний клімат, який спричинив брак надходження стратегічних іноземних інвестицій.

Однією з причин недостатньо залученого обсягу іноземного капіталу є недосконалість податкова політика, тому на сьогоднішній день виникла необхідність реформування економіки, мета якого не лише економічне зростання, але й набуття нею інноваційної природи. Економічний розвиток можливий тільки за умови створення з боку вітчизняних підприємств виробничої бази за участю інвестованого іноземного капіталу, а з боку держави – сприятливого середовища для стимулювання підприємств до інвестиційної діяльності, що реалізується за допомогою ефективною податковою політикою.

На сьогоднішній день в Україні застосовують лише основні інструменти податкового регулювання інвестицій, проте у світі їх використовуються значно більше. При цьому триває процес удосконалення податкового стимулювання з метою забезпечення його відповідності мінливим умовам внутрішнього соціально-економічного середовища України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Податкові аспекти регулювання інвестиційної діяльності в Україні одержали розвиток у працях А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, О.Д. Данилова, О.А. Івашко, О.І. Марченко, І.О. Цимбалюк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць, на сьогоднішній день усе ще лишаються невирішеними питання реформування сучасної системи оподаткування в Україні в контексті залучення максимального обсягу іноземних інвестиційних ресурсів. Невирішеною є проблема вдосконалення видового різноманіття податкових важелів, які стимулюють інвестиційну діяльність на території нашої держави.

Мета статті полягає у систематизації підходів до сутності поняття «іноземні інвестиції», дослідженні особливостей податкового регулювання іноземних інвестицій в Україні, висвітленні основних проблемних аспектів його здійснення та визначенні пріоритетних шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою розвитку підприємств, окремих галузей та економіки України в цілому є інвестиції. Економічна діяльність підприємств значною мірою характеризується обсягом і формами здійснюваних інвестицій.

За кризового стану більшості вітчизняних підприємств та організацій, за браком власних інвестиційних ресурсів та інтенсивною інтернаціоналізацією виробничо-господарських систем об'єктивно необхідним стає все ширше залучення іноземних інвестицій.

Загалом, єдиного визначення терміну «іноземні інвестиції» не існує. Кожен із науковців трактує це поняття по-своєму. Підсумовуючи всі теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «іноземні інвестиції», можна зробити висновок, що іноземні інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та інших видів діяль-

ності з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту.

Відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР, іноземці мають ті ж права і свободи та виконують ті ж обов'язки, що і громадяни України.

Згідно із Законом України «Про режим іноземного інвестування», іноземні інвестиції можуть здійснюватись у вигляді іноземної валюти, валюти України, рухомого та нерухомого майна, цінних паперів, прав власності та інших цінностей, не заборонених чинним законодавством [2].

Залучення інвестицій в українські підприємства пов'язане з інвестиційною привабливістю об'єкта інвестування. Оцінка інвестиційної привабливості потенційного об'єкта інвестування – це перший крок під час прийняття інвестиційного рішення.

На сьогоднішній день існує багато різноманітних методик оцінки інвестиційної привабливості держави. Найбільш удаюю з точки зору забезпечення комплексного підходу до проведення комплексної оцінки інвестиційної привабливості України є методика Європейської бізнес-асоціації (СБА). Рівень інвестиційної привабливості України, відповідно до Індексу, знаходиться на найнижчих позиціях за всю історію дослідження (рис. 1).

Виходячи з наведених даних, з 2013 по 2015 р. найвищий рівень Індексу інвестиційної привабливості спостерігається в II кварталі 2014 р. – 2,74, найнижчий – у IV кварталі 2013 р. – 1,81, проте в IV кварталі 2015 р. Індекс набув значення 2,57. Згідно з методикою Європейської бізнес-асоціації, Індекс інвестиційної привабливості набуває різних характеристик залежно від значень. Якщо він набуває значен-

ня в межах 0–3, то характеристика інвестиційної привабливості країни є негативною, якщо 3 – нейтральне, якщо 5 – позитивне. Відповідно до запропонованої методики, рівень Індексу інвестиційної привабливості України на сьогодні навіть не досягає нейтрального значення [3].

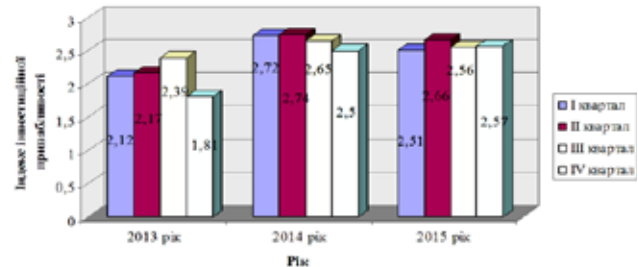

Рис. 1. Індекс інвестиційної привабливості України за даними СБА [3]

Основною особливістю іноземного інвестування в Україні є переважання прямих іноземних інвестицій над портфельними. Портфельне інвестування в Україні практично не розвинене і становить незначну частку загального обсягу іноземних інвестицій. Натомість пряме іноземне інвестування в Україні набуло значного розвитку.

Основні країни-інвестори України протягом 2013–2015 рр. практично не змінювались. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами протягом періоду 2013–2015 рр. представлені в табл. 1.

За даними Державної статистики України за 2015 р., в економіку України іноземними інвесторами вкладено 43 371,4 млн. дол. та вилучено 351,3 млн. дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Зменшення капіталу за рахунок переоцінки, втрат та перекласифікації, за даними Держкомстату, за цей період становить

Таблиця 1

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами

Країна-інвестор	Обсяг інвестицій, млн. дол. США			Приріст інвестицій, %		Частка країни-інвестора, %		
	2013	2014	2015	2014/2013	2015/2014	2013	2014	2015
Кіпр	19035,9	13710,6	11744,9	72,0	85,7	32,7	29,9	27,1
Нідерланди	5561,5	5111,5	5610,9	91,0	109,8	9,6	11,1	12,9
Німеччина	6291,8	5720,5	5414,3	90,92	94,6	10,8	12,5	12,5
Російська Федерація	4287,4	2724,3	3392,1	63,5	124,5	7,4	5,9	7,8
Австрія	3257,5	2526,4	2402,4	77,6	95,1	5,6	5,5	5,5
Велика Британія	2714,1	2145,5	1852,5	79,1	86,3	4,7	4,7	4,3
Віргінські Острови (Брит.)	2493,5	1997,7	1798,9	80,1	90,0	4,3	4,4	4,1
Франція	1825,8	1614,7	1528,1	88,4	94,6	3,1	3,5	3,5
Швейцарія	1325,4	1390,6	1364,2	104,9	98,1	2,3	3,0	3,1
Італія	1267,8	999,1	972,4	78,8	97,3	2,2	2,2	2,2
Польща	845,4	831,2	785,9	98,3	94,6	1,5	1,8	1,8
США	991,1	862,3	698,9	87,0	81,1	1,7	1,9	1,6
Угорщина	689,4	600,0	625,4	87,0	104,2	1,8	1,3	1,4
Беліз	1055,6	642,4	547,2	60,9	85,2	1,8	1,4	1,3
Інші країни	6514,7	5039,2	4633,5	77,4	91,9	10,5	10,9	10,9
УСЬОГО	58156,9	45916,0	43371,4	X	X	100	100	100

Джерело: складено за даними [5]

3 604,0 млн. дол. (у т. ч. за рахунок курсової різниці – 3 539,3 млн. дол. США).

Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України на 31.12.2015 р. становив 42 851,3 млн. дол. США та в розрахунок на одну особу населення становить 1 000,5 дол. США.

На підприємствах промисловості зосереджено 31,5% загального обсягу прямих інвестицій в Україну, в установах фінансової та страхової діяльності – 25,9%.

Найбільшими країнами-інвесторами (83% загального обсягу прямих інвестицій) є: Кіпр – 12 274,1 млн. дол. США, Німеччина – 5 489,0 млн., Нідерланди – 5 108,0 млн., Російська Федерація – 2 685,6 млн., Австрія – 2 354,3 млн., Велика Британія – 1 953,9 млн., Віргінські Острови – 1 872,6 млн., Франція – 1 539,2 млн., Швейцарія – 1 371,2 млн. дол. та Італія – 966,6 млн. дол. США.

Для регіональної структури прямих іноземних інвестицій характерна суттєва диференціація.

На п'ять найбільш інвестиційно привабливих регіонів України в 2015 р. припадає майже 80% усіх іноземних інвестицій, із них 49,5% – на м. Київ. На Дніпропетровську область припадає 16,9% ІІІ, Донецьку – 5,6%, Харківську – 3,8%, Київську – 3,6%.

У звітному періоді приріст прямих іноземних інвестицій відзначився в таких регіонах України, як Дніпропетровська, Івано-Франківська, Київська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Харківська області. Зменшення прямих іноземних інвестицій спостерігалось в Донецькій, Житомирській, Запорізькій Кіровоградській, Сумській, Черкаській областях та м. Київ.

Серйозну проблему для України становлять не тільки малі обсяги іноземних інвестицій, але й їх галузева структура. Глибокі диспропорції існують у розподілі інвестицій за галузями.

На підприємствах промисловості акумульовано 14 817,1 млн. дол. (32,3%) прямих інвестицій, у т. ч. переробної – 12 569,5 млн. дол., добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 1 461,2 млн. дол., із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 717,0 млн. дол. У підприємства металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів внесено 5 538,3 млн. дол. прямих інвестицій, виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 2 732,4 млн. дол., виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 1 219,9 млн. дол., машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування, – 1 012,3 млн. дол., виробництва хімічних речовин і хімічної продукції – 898,0 млн. дол.

В установах фінансової та страхової діяльності зосереджено 11537,4 млн. дол., або 25,1% загального обсягу прямих інвестицій, на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 6019,2 млн. дол. (13,1%), в організаціях, що

здійснюють операції з нерухомим майном, – 3804,4 млн. дол. (8,3%), професійну, наукову та технічну діяльність, – 2837,0 млн. дол. (6,2%).

Загальний обсяг акціонерного капіталу та боргових інструментів на 31 грудня 2015 р. становив 54 484,0 млн. дол.

Аналіз галузевої привабливості України свідчить, що найбільш інтенсивно інвестиційні процеси спостерігаються у високорентабельних сферах, які не потребують значного вкладення капіталу за забезпечення швидкої віддачі.

Спрямування інвестицій у пріоритетні та стратегічні сфери й об'єкти вітчизняної економіки та поживавлення інвестиційної активності забезпечується передусім спрямуванням інвестиційних укладень у національну економіку, а також завдяки системі податкового регулювання іноземних інвестицій.

Податкове регулювання інвестиційної діяльності – це система фінансово-економічних, організаційно-правових та інформаційних заходів, що здійснюється на макро-, мезо- і мікрорівні державними і місцевими установами за допомогою різноманітних податкових інструментів для забезпечення можливості інвестування суб'єктами підприємництва в масштабах і термінах, які відповідають їх інтересам та інтересам розвитку всього суспільства. Змінюючи структуру податків чи коригуючи окремі їх елементи (базу оподаткування, ставки, пільги тощо), держава здійснює вплив на інвестиційні інтереси та можливості суб'єктів господарювання, спрямовуючи їх в необхідному для розвитку суспільства напрямі.

Основні інструменти податкового регулювання інвестиційної діяльності відображені на рис. 2.

Рис. 2. Інструменти податкового регулювання інвестиційної діяльності

В Україні на сьогоднішній день податкове регулювання іноземних інвестицій можна оцінити як незадовільне.

У рейтингу сприятливості податкових систем Paying Taxes 2016, підготовленому Світовим банком спільно з Pricewaterhouse Coopers, Україна посіла 107-е місце серед 183 досліджуваних країн.

Основним завданням реформування вітчизняної податкової системи має стати перехід від її фіскального спрямування до стимулюючого, тобто основною функцією податкової системи повинна стати не мобілізація доходів до державного бюджету, а стимулювання економічного розвитку, покращання рівня життя, реалізація програм розвитку. Основою ефективної системи оподаткування має стати врегульоване податкове законодавство.

На сьогоднішній день існує єдиний спосіб створення дієвого законодавства, який полягає у забезпеченні стабільної та прозорої вітчизняної системи оподаткування. Ускладнена податкова система зумовлює ухилення від сплати податків, надмірні витрати на адміністрування є причиною збільшення корупції, появу неформальних секторів і, як наслідок, зменшення обсягів іноземних інвестицій. Економічно проста податкова система, навпаки, сприяє припливу іноземних інвестицій та економічному розвитку держави [1, с. 216].

В умовах політичної і економічної нестабільності суб'єкти іноземного інвестування не мають захисту у зв'язку з недосконалими вітчизняним гарантіями, компенсаціями та пільгами, які, на жаль, не виконуються.

Особливе питання – пільги. Конкуренція у сфері залучення прямих інвестицій серед країн реципієнтів постійно загострюється. Фахівці виділили близько 40 видів пільг і заохочень, що встановлюються у різних країнах для іноземних інвесторів. Компанії з іноземними інвестиціями, як правило, дуже уважно ставляться до системи інвестиційних пільг у країні, що приймає такі пільги, які є важливим елементом підвищення конкурентоспроможності фірми і забезпечення її господарчого і фінансового панівного становища суб'єктів інвестиційної діяльності.

Однак практика надання економічно необґрунтованих податкових пільг (виявляється в кількості створених спеціальних вільних економічних зон, пріоритетних галузей тощо) не сприяє підвищенню ефективності інвестицій [4].

Притік інвестицій відбувається саме в ті сфери діяльності, на які податкове навантаження нижче і де застосовується низка податкових пільг, тому державі потрібно проводити виважену політику щодо використання податкових пільг, створюючи податкові стимули для раціонального розподілу інвестицій між галузями та формування оптимальної структури національного господарства [7, с. 83].

Проте пільги – це не єдина проблема сучасної вітчизняної податкової системи. Зниження податкового навантаження є необхідною умовою виходу України з економічної кризи, що приведе до формування цілої низки позитивних зрушень в інвестиційній сфері. Поступове зниження податкового навантаження сприятиме збільшенню вкладених інвестиційних коштів іноземними інвесторами в пріоритетні галузі економіки України.

Однією з основних проблем української податкової системи з часу її становлення є високе податкове навантаження на прибуток і оплату праці. Щодо загального показника податкового навантаження, для України він становить 57,1%, що відповідає 12-й позиції в загальному рейтингу серед країн світу. Структура цього показника формується за рахунок 12,2% навантаження на прибутки, 43,3% – податковий тиск на працю та 1,6% – тиск, який спричиняють інші податки та збори.

Протягом 2010–2015 рр. рівень фіскального навантаження в країні коливався в межах 32,8–38,7%, сягнувши свого максимального значення у 2015 р. [7, с. 82].

Одним із найбільш дієвих податкових важелів є зниження ставки податку. Наприклад, зниження податку на прибуток створює додаткові можливості для розширення виробництва за рахунок того, що велика частина прибутку залишається в розпорядженні підприємства, але стимулююча дія ставки спрацьовує більшою мірою в динаміці.

В іноземних державах досить широко застосовуються знижки з податків на прибуток, що спрямовується на наукові дослідження та розробки, впровадження їх результатів у виробництво, на капітальні вкладення або створення нових робочих місць, охорону навколишнього природного середовища. Широко впроваджується диференційоване оподаткування розподіленого (на виплату дивідендів) та нерозподіленого прибутку (на розширення діяльності підприємств). Зниження ставок на нерозподілений прибуток стимулює самофінансування інвестицій, але в разі одночасного підвищення податку на розподілений прибуток (на суму дивідендів) можливі падіння курсів акцій підприємства та скуповування їх зовнішніми інвесторами, і навпаки. В Україні на сьогоднішній день іноземні прибутки оподатковуються на загальних умовах.

Ефективним методом податкового регулювання інвестиційної діяльності є запровадження механізму уникнення подвійного оподаткування прибутку та дивідендів акціонерних товариств. Оподаткування дивідендів на рівні акціонерів доцільно здійснювати за більш низькою ставкою, ніж оподаткування інших доходів, що збільшить активність інвесторів щодо вкладання коштів в акції підприємств [1].

Ще одним показником, що впливає на рейтинг податкової системи, є кількість часу, що надається для сплати податків та зборів. І знову ж таки Україна займає чи не останні позиції – за підрахунками, у середньому в нашій країні на адміністрування витрачається 657 годин протягом року.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день система оподаткування в Україні є недосконалою та потребує подальшого реформування у напрямі надання їй більшої інвестиційної спрямованості. Цього можна досягти шляхом уведення в дію різноманітних інструментів регулювання інвес-

тиційної діяльності, що дають змогу її активізувати у пріоритетних напрямках економіки.

Реформування вітчизняного податкового законодавства, зменшення реального податкового навантаження, зниження ставки податку на прибуток іноземних інвесторів, збільшення важелів податкового стимулювання інвестицій – це ті пріоритетні заходи, які дадуть змогу Україні не лише стати важливим суб'єктом податкової конкуренції на світовому просторі, але й значно підвищити свою інвестиційну привабливість на міжнародних інвестиційних ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Данилов О.Д. Податкова система та шляхи її реформування: [навч. посіб.] / О.Д. Данилов. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 216 с.
2. Закон України «Про режим іноземного інвестування» // ВВР. – 1996. – № 19.
3. Індекс інвестиційної привабливості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua>.
4. Марченко О.І. Стимулююча роль оподаткування інвестиційної діяльності / О.І. Марченко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2012. – Вип. 249. – Т. 6. – С. 1349–1355.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.org.ua>.
6. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) внаслідок європейської інтеграції / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць [та ін.]; Нац. ін-т стратег. досліджень, Ін-т. економ. прогнозування НАН України, Міністерство економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ; Держкомстат України, 2004. – С. 212–214.
7. Цимбалюк І.О. Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності / О.А. Івашко, І.О. Цимбалюк // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – № 1 (5). – С. 80–85.